

Основні риси сучасної транзитивної системи відносин власності в Україні

Предмет дослідження – зміни стану економічних відносин власності в Україні під дією факторів внутрішнього і зовнішнього інституціонально-економічного середовища.

Мета дослідження полягає у визначенні принципів рис транзитивної моделі економічних відносин власності, їх позитивних і негативних характеристик, що є вкрай актуальним питанням економічної теорії і практики при розробці й вдосконаленні відповідних управлінських механізмів впливу на сучасне привласнення-відчуження, інші господарські процеси та соціально-економічні тенденції у суспільстві.

Мета статті полягає у визначенні принципів рис транзитивної моделі економічних відносин власності, їх позитивних і негативних характеристик, пов'язаних зі станом вітчизняної транзитивної економічної системи.

Методи дослідження. Під час дослідження використовувались загальнонаукові методи емпіричного пізнання (спостереження, опис, експеримент), логічні (аналіз і синтез, індукція і дедукція, абстрагування, узагальнення, моделювання, класифікація) та наукові методи (структурно-функціональний, інституційний, зіставлення, статистичні групування, експертні оцінки).

Результати роботи. Охарактеризовані основні моделі вітчизняної транзитивної моделі економіки та їх вплив на модель сучасних відносин власності. Доведено, що у стані власності відбиті її позитивні й негативні риси як підсистеми економічної системи. Визначено деформаційні негативні риси, чи так звані ретроознаки, які притаманні існуючій сукупності відносин власності, що дозволяє ідентифікувати її як протосистему. З'ясовано види ретроознак відносин власності та їх вплив на господарські процеси. Розкрито наслідки штучного форсування змін відносин власності (без усунення виявлених негативних рис) з метою створення її «постіндустріальної», цифрової моделі. Доведено, що за таких умов існуюча транзитивна модель відносин власності надалі програмуватиметься як неемерджентна, несистемна та конфліктна.

Висновки. Моделювання сукупності відносин власності поряд з розробкою теоретичних моделей економічної системи виступає складним дослідницьким процесом. Результати компаративного аналізу теоретичних моделей національної економіки та відносин власності показали, що особливості (рис) сучасної транзитивної моделі форм власності в Україні безпосередньо кореспондується з характеристиками моделей національної економічної системи. Транзитивна модель відносин власності виявляється неемерджентною, зі слабкою здатністю до самоорганізації й саморозвитку, неможливістю подолання деформацій, що переростають у ретроознаки. Дослідження показали, що сьогоденна сукупність відносин власності не виявляє жодної системної ознаки (цілеполягання, гомеостатичності, структурованості тощо), і ще має стати системою, усунувши ретроознаки, чи зменшивши їх негативну дію.

Ключові слова: транзитивна модель економічної системи, неемерджентна модель відносин власності та її ретроознаки, кланово-олігархічна модель привласнення, протосистема, інволюційність, дерегуляція, позаекономічні форми експлуатації.

ОВЕЧКИНА Е.А.

Основные черты современной транзитивной системы отношений собственности в Украине

Предмет исследования – изменения состояния экономических отношений собственности в Украине под действием факторов внутренней и внешней институционально-экономической среды.

Цель исследования заключается в определении принципиальных черт транзитивной модели экономических отношений собственности, их положительных и отрицательных характеристик, является крайне актуальным вопросом экономической теории и практики при разработке и совершенствовании

нии соответствующих управленческих механизмов влияния на современное присвоение—отчуждение, другие хозяйственные процессы и социально—экономические тенденции в обществе.

Цель статьи заключается в определении принципиальных черт транзитивной модели экономических отношений собственности, их положительных и отрицательных характеристик, связанных с состоянием отечественной транзитивной экономической системы.

Методы исследования. В ходе исследования использовались общенаучные методы эмпирического познания (наблюдение, описание, эксперимент), логические (анализ и синтез, индукция и дедукция, абстрагирование, обобщение, моделирование, классификация) и научные методы (структурно—функциональный, институциональный, сопоставления, статистические группировки, экспертные оценки).

Результаты работы. Охарактеризованы основные модели отечественной транзитивной модели экономики и их влияние на модель современных отношений собственности. Доказано, что в состоянии собственности отражены ее положительные и отрицательные черты как подсистемы экономической системы. Определены деформационные черты, так называемые ретроознаки, которые присущи существующей совокупности отношений собственности, позволяет идентифицировать ее как протосистему. Выяснено виды ретроознаков отношений собственности и их влияние на хозяйственные процессы. Раскрыты последствия искусственного форсирования изменений отношений собственности (без устранения выявленных отрицательных черт) с целью создания ее «постиндустриальной», цифровой модели. Доказано, что в таких условиях существующая транзитивная модель отношений собственности в дальнейшем будет программироваться как немерджентна, несистемная и конфликтная.

Выводы. Моделирование совокупности отношений собственности наряду с разработкой теоретических моделей экономической системы выступает сложным исследовательским процессом. Результаты сравнительного анализа теоретических моделей национальной экономики и отношений собственности показали, что особенности (черты) современной транзитивной модели форм собственности в Украине непосредственно корреспондируется с характеристиками моделей национальной экономической системы. Транзитивная модель отношений собственности оказывается немерджентной, со слабой способностью к самоорганизации и саморазвитию, невозможностью преодоления деформаций, перерастающие в ретроознаки. Исследования показали, что сегодняшняя совокупность отношений собственности не проявляет никаких системных признаков (целеполагания, гомеостатичности, структурированности и т.д.), и еще должен стать системой, устранив ретроознаки, или уменьшив их негативное воздействие.

Ключевые слова: транзитивная модель экономической системы, немерджентна модель отношений собственности и ее ретроознаки, кланово—олигархическая модель присвоение, протосистема, инволюционность, дерегулирование, внеэкономические формы эксплуатации.

OVECHKINA O.A.

Main features of the modern transitive system of property relations in Ukraine

Subject of study – changes in the state of economic property relations in Ukraine under the influence of factors of internal and external institutional and economic environment.

The purpose of the study is to determine the basic features of the transitive model of economic relations of property, their positive and negative characteristics, which is a very important issue of economic theory and practice in developing and improving appropriate management mechanisms to influence modern appropriation, other economic processes and socio—economic trends in society.

The purpose of the study is to determine the basic features of the transitive model of economic property relations, their positive and negative characteristics associated with the state of the domestic transitive economic system.

Research methods. The research used general scientific methods of empirical cognition (observation, description, experiment), logical (analysis and synthesis, induction and deduction,

abstraction, generalization, modeling, classification) and scientific methods (structural–functional, institutional, comparison, statistical grouping, expert estimates).

Results. *The main models of the domestic transitive model of the economy and their influence on the model of modern property relations are characterized. It is proved that in the state of ownership to reflect its positive and negative features as a subsystem of the economic system. Deformation negative features, or so-called retro signs, which are inherent in the existing set of property relations, which allows to identify it as a protosystem, are determined. The types of retro-signs of property relations and their influence on economic processes are clarified. The consequences of artificially forcing changes in property relations (without eliminating the identified negative features) in order to create its «post-industrial» digital model are revealed. It is proved that under such conditions the existing transitive model of property relations will be further programmed as non-emergent, non-systemic and conflicting.*

Conclusions. *Modeling the set of property relations, along with the development of theoretical models of the economic system is a complex research process. The results of a comparative analysis of theoretical models of the national economy and property relations showed that the features (features) of the modern transitive model of forms of ownership in Ukraine directly correspond to the characteristics of the models of the national economic system. The transitive model of property relations is non-emergent, with a weak ability to self-organization and self-development, the inability to overcome the deformations that grow into retro signs. Studies have shown that the current set of property relations does not show any systemic features (purpose, homeostatic, structured, etc.), and has yet to become a system, eliminating retro-features or reducing their negative effects.*

Keywords: *transitive model of economic system, non-emergent model of property relations and its retro features, clan-oligarchic model of appropriation, protosystem, involution, deregulation, non-economic forms of exploitation.*

Постановка проблеми. У науковій літературі склалося декілька напрямів дослідження сучасної економіки України та відносин власності, зокрема, інституціонально-організаційний, політико-економічний, тощо. Вітчизняними і зарубіжними дослідниками відмічається, що ці напрями перетинаються, й у деяких роботах такого плану існуюча сукупність економічних відносин визнається не лише як транзитивна, але й така, що за певних умов може досягти, або навіть досягла стану емерджентної системи [1; 2]. Такий висновок робиться на основі виконаної американськими вченими кластеризації країн за рівнем емерджентності, в якій Україну частіше за все відносять до четвертого (нижнього) кластеру [2]. Як емерджентна економіка України визнається такою, що має значну площу ефективної території, високі темпи економічного зростання, нестабільність політичної ситуації в країні, волатильність зовнішньоекономічної діяльності, ризиковість/прибутковість інвестування тощо [3, 4; 5]. У даній характеристиці, крім визнання вітчизняної економіки та всіх форм її відносин ринковими, вказується також на наявність значного потенціалу позитивних трансформацій. Втім, слід сказати, що наведене визначення містить лише

перелік рис, які, взаємодіючи за певних умов, можуть сформувати, але (за сьогоднішніх господарсько-політичних реалій) не сформували таку властивість економічної системи (та її підсистеми – відносин власності), як емерджентність.

Крім того, на підсумкову характеристику відносин власності впливають також результати дослідження інших моделей транзитивної національної економіки, а саме: її «структурних» моделей і моделей зростання/розвитку (доганяючого, випереджаючого, прискореного тощо) [6; 7; 8; 9]. Від висновків і узагальнень, які робляться щодо структуризації й розвитку економічної системи в цілому, залежать цілі й напрями досліджень сучасних економічних відносин власності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Так, вивчаючи моделі структуризації транзитивної вітчизняної економіки, деякі вчені відмічають, що у її основу покладено дві моделі соціально-економічних систем: попередня, яка зазвичай є змішаною, та нова, що «генерує становлення нової системи» [10, с.6]. Інші дослідники вважають, що в «Україні сформувалася особлива конфігурація трьох економічних моделей»: старої «моделі державного соціалізму», нової імплантованої «моделі капіталізму» та виниклої в межах останньої «моделі державно-

монополістичного капіталізму», що за потужністю і масштабами переважила всі інші моделі [6]. Науковці доводять спільну думку про те, що за логікою трансформацій, стара попередня економічна модель поступово витісняється новою моделлю, яка має утверджуватися й поширюватися на весь економічний простір, завдяки активних дій держави, розроблених механізмів та важелів.

Додаючи до в цілому вірних висновків вчених, слід зауважити, що: а) «стара» й «нова» економічні моделі є змішаними, в них певним чином структуровані різноманітні елементи, отже, моделі внутрішньо конфліктні й навіть суперечливі; б) у «стара» модель державного соціалізму виявилася життєздатною у нових інституціональних умовах, всі її складові (відносини власності–влади, ринкові відносини, відносини розподілу й споживання) об'єднувались таким інтегруючим фактором, як командно–централізований принцип управління; в) більш того модель державного соціалізму виявилася стійкою до ринкових трансформацій, адже за своєю сутністю відповідала приватним інтересам владних структур і новоствореної буржуазії; г) саме у межах моделі державного соціалізму утворилася модель кланово–олігархічного (кронічного) капіталізму, яку піддали нищівній критиці вже багато вчених; д) нарешті, кронічний капіталізм «наділяє» додатковими негативними ознаками відсталості (ретро–ознаками за термінологією грузинського вченого Папави В.Г.) [11]. відносини власності мікро– і макросуб'єктів (наприклад, обумовлює реформованість галузево–регіональної структури економіки, деіндустріалізацію (деградацію її промислово–виробничої бази), підсилює «нечутливість» економіки до інноваційного розвитку тощо) [12].

Модель державно–монополістичного капіталізму, яка наразі панує у розвинутих країнах, є більш цивілізованою, не має таких антагонізмів і деформацій, які продукує кронічний капіталізм. В цьому сенсі перехід до моделі державно–монополістичного капіталізму й надалі до моделі так званого цивілізованого капіталізму (потребу в якому описують вітчизняні соціологи і журналісти) [13] може бути представлений як поступове усунення ретроознак національного господарства в цілому та існуючої понині конфліктної сукупності економічних відносин власності.

Мета статті полягає у визначенні принципових рис транзитивної моделі економічних відносин

власності, їх позитивних і негативних характеристик, що є вкрай актуальним питанням економічної теорії і практики при розробці й вдосконаленні відповідних управлінських механізмів впливу на сучасні процеси привласнення–відчуження.

Виклад основного матеріалу. Характерними рисами моделей транзитивної економіки, й відповідно, відносин власності, які не можна назвати емерджентною, є невідповідність змін у сукупності економічних відносин власності рівню розвитку продуктивних сил. Коментуючи дану рису, слід відзначити те, що у більшості розвинених країн розвиток продуктивних сил здійснюється за постіндустріальною моделлю, що також може характеризуватися деіндустріалізацією, але позитивною, тобто такою, в якій зменшення частки високотехнологічного матеріального виробництва й відповідне збільшення частки сектору послуг й духовного виробництва, призводить до зростання рівня доходів і якості життя соціуму. Натомість, негативна деіндустріалізація, що запанувала у транзитивних економіках, на думку американського економіста Олдерсона А., це – патологічний процес в економіці, її структурне порушення, що спричиняє зниження науково–технічного потенціалу, техніко–технологічну відсталість, стагнацію реальних доходів й зростання структурного та інших видів безробіття [14, р. 139]. На думку вітчизняних вчених, в Україні розгорнувся саме сценарій негативної деіндустріалізації, усунення чи зменшення руйнівних наслідків якого передбачається завдяки виключно переважному зростанню приватної власності [15].

Це ствердження домінує, але інші дослідники вважають, що відносинам власності можна «запропонувати» прогресивну постіндустріальну модель функціонування в руслі забезпечення макроекономічної стратегія сталого розвитку. Для активізації постіндустріальної моделі відносин власності продуктивні сили мають відтворюватися (модернізуватися, реконструюватися) на новій технічній основі завдяки інноваційній активності мікроекономічних суб'єктів (підприємств, об'єднань, корпорацій), а такого наразі не відбувається. Напроти, продуктивні сили «випадають» з поля зору владних структур і деградує до негативної деіндустріальної моделі існування, яка відтворює технічну відсталість.

В Україні спостерігається штучне форсування змін відносин власності відбувається з метою

створення «постіндустріальної» моделі їх функціонування і розвитку, не враховуючи реальний деградуєний стан продуктивних сил, що обумовить не прогресивні, а регресивні перетворення власності. За таких умов існуюча транзитивна модель відносин власності й надалі програмується як внутрішньо й зовнішньо конфліктна.

Ми вважаємо, що у працях відомого грузинського економіста Папава В.Г. ефективно виконана спроба встановити зв'язок між станом продуктивних сил, організаційними формами господарювання та формами власності у транзитивній економіці. Дослідник вважає, що на шляху до постіндустріальної економіки (не кажучи вже про цифрову) не лише транзитивні економіки, але й навіть розвинені, мають значні перешкоди, обумовлені технічною відсталістю підприємств. Застосовуючи поняття «ретроекономіка», «некроекономіка», «зомбіеконіка», Папав В.Г. застерігає керівництва країн від помилок щодо штучного збереження значної кількості технічно відсталих об'єктів державної власності та слабко/чи зовсім не інноваційних об'єктів приватної власності [11].

Утім, негативна деіндустріалізація транзитивних економік автором пов'язується саме з державною власністю, в межах якої існували «некротичні» («мертві») підприємства, тобто такі, демонструють неможливість виробляти конкурентоспроможні товари на внутрішньому й зовнішньому ринку, але штучно підтримуються. Ретро-підприємства, на думку вченого, мають кращі конкурентні можливості, але відстають у технічному розвитку від галузевих лідерів, характеризуються зниженням платоспроможності продажу, накопиченням боргу з невиплати заробітної плати, безнадійною заборгованістю перед державним бюджетом тощо. За умов зміни форми власності (зазвичай, з державної на приватну), відмічає дослідник, та проведення реструктуризації/ модернізації виробництва, ретро-підприємства можуть позбутися ретрознак. Дослідник також зауважує, що ретро-підприємства можуть виникати навіть у «здоровій» ринковій економіці, і це не є «вираком» для них. Натомість, ретро-стан технічної бази та відносин власності (в даному випадку вже приватної) може бути виправлений, але, якщо ретроознаки не зникнуть, то ретро-підприємства перетворяться на «зомбі-підприємства», які втратили платоспроможність, але ще продовжують функціонувати завдяки кредитам під державну гарантію. Як стверджує дослідник,

спираючись на праці західних вчених, зомбі-підприємства викають навіть у такій країні як Японія, втрачаючи зацікавленість у технологічному оновленні виробництва й вдосконаленні менеджменту [11; 17]. Найгіршим варіантом технологічної відсталості є набуття ретро-, і зомбі-підприємствами некротичного стану.

Стосовно українських підприємств – мікроб'єктів як державної, так і приватної власності, то вони мають ретроознаки, які ілюструються зниженням основних показників ефективності господарювання (ефективності капіталу, продуктивності праці, рівня інноваційності). При бездіяльності керівництва таких підприємств, їх ретроеконічний стан швидко перетворюється на некротичний. Для запобігання такої негативної ситуації вчений пропонує здійснювати ряд заходів за умов активізації функцій державі, яка має:

- розробити й впровадити концепцію «керованих технологічних змін», згідно якої важливо стимулювати інтерес приватного сектору економіки, не купувати так званий «секонд-хенд» (використані технології) у монополій – лідерів світової конкуренції, створити на ринку здоровий правовий простір, який виключить інші закони або норми, що перешкоджають ефективній дії закону про банкрутство, якщо підприємства віддають перевагу ретроповедінці;

- відмовитися від споживчої моделі розвитку бідних країн (споживати те, що виробляється на Заході), а, навпроти, стимулювати національних виробників й заохочувати споживання вітчизняної продукції, послуг;

- забезпечити дієвий правовий захист всіх форм власності, надавати преференції тим формам привласнення, які забезпечуватимуть ефективне конкурентоспроможне й платоспроможне функціонування.

В аспекті сказаного, такі характерні риси вітчизняної транзитивної моделі власності як зовнішня дисгармонічність всіх форм привласнення-відчуження (їх кількісна диспропорційність) та їх внутрішня асинхронність (невідповідність рівню розвитку продуктивних сил), можна ідентифікувати як важливі ретроознаки. Отже, необхідно поглиблювати теоретико-методологічні дослідження різних форм власності з тим, щоб оцінити руйнівний вплив існуючих ретрознак і виявити нові деформації.

Натомість головний дослідницький акцент був перенесений на розробку й обґрунтування різ-

номанітних моделей економічної системи, а проблеми відносин власності підійшли у бік, а у кращому випадку підмінялися дослідженнями питань ринку і споживання (теорія шерінгової економіки з умовно-спільним користуванням благами, теорія інтелектуально-цінних благ). Вчені переключили увагу від проблем реалізації відносин власності у виробництві на проблеми створення й впровадження так званих «неекономічних способів задоволення потреб людини» у сфері споживання [17]. Багатьма авторами досліджуються питання задоволення індивідів неекономічними благами (дарами природи) та нематеріальними благами (духовні блага) й послугами (освіта, наука, охорона здоров'я, культура) [18] у руслі застосування концепції майбутнього сталого розвитку вітчизняної транзитивної економіки, але аж ніяк у аспекті відновлення теперішнього ефективного функціонування форм власності.

З часом вчені, перед усім російські дослідники, почали опосередковано торкатися проблеми гармонізації, збалансованості форм власності, обґрунтовуючи необхідність відновлення системи державного управління, яке мало б сприяти розвитку виробничих відносин у їх взаємозв'язку з матеріально-технічним базисом й соціально-класовими відносинами, інститутами тощо [19, с.30]. При цьому, інші автори підкреслювали, «... що на нинішньому етапі економічного розвитку проблему взаємозв'язку держави й ринку вже некоректно ставити в аспекті більшої або меншої участі держави в економіці. У сучасному суспільстві ринок і держава виконують свої власні, незамінні комплементарні функції – ринок реалізуватиме приватні інтереси, держава представлятиме інтереси суспільства як цілого» [20, с.20], вказуючи тим самим на необхідність еволюції обох основних форм власності, а не лише приватної за рахунок державної.

Основні характеристики моделей економічної дійсності й власності, що склалася, надав у своєму інтерв'ю електронній газеті «Ukrinform» відомий український вчений Пасхавер О.Й., який визначив, що з початку перехідного періоду пострадянська економіка України була економікою катастрофи, тому що більше 60% усієї індустрії втратило ринки, й надалі кризовий стан був майже постійним, й «... наразі діє модель кризового існування, де основна частина бізнесу знаходиться в депресивному стані, отже, нинішня економіка – це розвалена

економіка, хоча зараз у ній починають пробиватися паростки нового. Починає індустріалізуватися і ставати сучасним сільське господарство, а саме рослинництво; також є зростання в ІТ-сфері. Говорити про нову модель економіки поки що зарано, оскільки зміни ще надто малі. Те, що ми зараз маємо в економіці – це перші обнадійливі ознаки, який подає тяжко хворий, стан якого залежить від правильного лікування» [21].

Більш детально реальну «тяжкохвору» економіку пострадянських країн дослідив американський вчений, викладач Каліфорнійського університету, Буровой М., який визначив її як інволюційну, тобто таку, що демонструє зворотний розвиток, деградацію. Інволюція у пострадянських країнах за Буровим, пройшла два етапи: перший характеризувався такими рисами, як: а) домінуванням обміну над виробництвом при відсутності його трансформації на новій технологічній основі, бартеризацією економіки, некротизацією збиткових підприємств; б) активізацією домашньої економіки (особистого підсобного господарства) як зовні захисту від уречевлення робочої сили, а насправді значного підвищення робочого часу (додаєткової домашньої експлуатації).

Другий етап ознаменувався: а) не просто деіндустріалізацією, а поворотом до доіндустріальної стадії, нав'язаної «хижацьким» обміном; б) появою так званих нових класів: 1) нового перерозподільчого класу, представленого кланово-олігархічними (кронічними) групами (фінансово-промисловою олігархією (5% громадян) і державно-бюрократичним апаратом управління (близько 10% населення) [23]; 2) нового паразитичного класу, куди увійшли банкіри і фінансисти, які спекулюють на урядових кредитах і облігаціях; торговці, що регулюють імпорт і експорт; олігархи, які контролюють привласнення і розподіл сировини і участь у володінні ЗМІ і контролюючи їх. Непродуктивні класи не збільшують вартість, вони живуть за рахунок збіднілих продуктивних класів (робочих, селян, середнього класу), але при цьому направляють в своїх інтересах «потужний потік західної споживчої культури на остаточне підпорядкування людей, завдяки їх у світ «фейків і кліпового мислення», «нікчемного і незначного». Розпочатий наразі третій етап інволюції ознаменувався так званим «відступом» ринку. Держава як колишній пособник ринкової навали, контролюється тепер наднаціональними

інститутами: вона стала ланкою в ланцюзі транснаціональних потоків фінансів, технологій, інфраструктури і праці [22].

Ідею про модель реальної інволюційної економічної системи України підхопили журналісти. Вони відзначають, що згідно з дослідженнями експертів Київського Інституту еволюційної економіки, українська економіка демонструє дуже рідкісне і недостатньо досліджене явище інволюції (згортання, регресу, деградації економічної системи в цілому). Однак, спостереження інволюції економічної і соціальної сфери суспільства, пишуть журналісти, не «переходить» у практичні дієві заходи щодо гальмування цього негативного процесу, при цьому економіка стрімко скочується до найменш перспективної аграрно-сировинної моделі, що не просто штучно підтримує масову бідність населення, бізнесу і країни в цілому, а й консервує її [23].

Таким чином, сукупність форм власності не має основних ознак системності (емерджентності, нормальної структурованості, цілеполягання, гомеостатичності (здатності створювати нові риси й підтримувати раціональні старі властивості)). Зважаючи на зроблені висновки, сучасні відносини власності можуть бути ідентифіковані як протосистема, чи передсистема, адже: а) зміни форм власності на ринковій основі не є завершеними й не дійшли позитивних якісних трансформацій; б) спостерігаються лише кількісно-якісні зміни колишньої соціалістичної моделі відносин привласнення-відчуження, яка переродилася на кланово-олігархічну; в) закріплюються старі ретроознаки й продукуються нові.

З приводу сказаного ми можемо констатувати, що відносини власності для забезпечення цілісності всієї економічної системи (виконання системоутворюючої функції), повинні мати переважну більшість позитивних ознак (емерджентність, системність, гармонічність, синхронність з рівнем розвитку продуктивних сил) та поступово позбутися ретроознак (інволюційності, дисгармонічності, асинхронності, деградації, посилення економічних і продукування позаекономічних методів примусу до праці збіднілих і навіть середніх класів при надмірному збагаченні непродуктивних класів тощо). Для виконання свого системоутворюючого призначення відносини повинні:

а) бути гармонізованими шляхом: 1) мінімізації внутрішніх протиріч відносин привласнення-від-

чуження в межах всіх (або хоча б основних) форм власності; 2) розв'язання зовнішніх суперечностей між різними формами власності;

б) відтворюватися на основі відновлень (шляхом модернізації) індустріальній (реіндустріальній) моделі економіки країни (в аспекті розвитку продуктивних сил), тобто нейтралізувати такі ретроознаки, як інволюційність та деградація; 2) забезпечуватиме зростання й надалі розвиток, шляхом започаткованих процесів неоіндустріалізації, цифровізації (диджиталізації) економіки;

в) базуватися на усуненні суперечностей між соціально-економічним змістом відносин власності й інституціонально-правовими формами їх реалізації;

г) бути керованими завдяки розробці й застосуванню механізму управління процесами самоорганізації, функціонування й розвитку відносин привласнення-відчуження, адекватного їх теперішньому реальному, а не ідеалізованому стану.

Висновки

Наведені характеристики економічної моделі України є сучасними реаліями, які пізнаються суб'єктами-фахівцями у сфері теоретичного знання для: а) з'ясування внутрішніх рушійних сил цієї системи, її суперечностей і парадоксів; б) корегування раніше створених моделей економіки; в) розробки механізмів адаптації до виявлених особливостей і вимог існуючої економічної реальності з тим, щоб плани й програми справилися як дійсність. Ці беззаперечні вимоги, які мають виконуватися при розробці транзитивної моделі національної економічної системи в цілому, застосовуються також для створення відповідної теоретичної моделі відносин власності.

Моделювання сукупності відносин власності виступає більш складним дослідницьким процесом, вимагаючи від вчених: а) одночасно врахувати особливості реалізації відносин привласнення-відчуження у інституціонально-правовій, виробничо-господарській й соціально-культурній сферах життєдіяльності соціуму; б) володіти високим науковим рівнем узагальнення особливих рис і характеристик різних форм власності, спираючись на методологічний апарат нормативної й позитивної економічної теорії, перед усім, політичної економії; в) розкривати економічні відносини власності не поверхнево, а системно (тобто, за системним принципом, від сутності до

конкретних форм реалізації). Результати розв'язання цього найскладнішого дозволили визначити наступне: з'ясування особливостей (рис) сучасної транзитивної моделі економічних відносин власності в Україні безпосередньо кореспондується з характеристиками моделей національної економічної системи; транзитивна модель відносин власності, не є емерджентною, а за наявності деформацій може ідентифікуватися лише як нецілісна сукупність відносин через те, що:

по-перше, кожна з форм власності: в аксіологічному аспекті сприймається як самостійно існуюча складова сукупності відносин привласнення-відчуження, і в методологічному аспекті розглядається як окремий предмет досліджень;

по-друге, сьогоденна сукупність відносин власності не виявляє жодної системної ознаки (емерджентності, цілеполягання, гомеостатичності, нормальної, тобто неспотвореної структурованості). Антропоцентрична спрямованість відносин власності не включена у перелік стратегічних цілей моделі сталого розвитку суспільства, поряд із екологічними, соціальними, виробничими цілями. Слабко виявлена властивість гомеостатичності відносин власності, тобто їх здатність самоорганізовуватися й адекватно реагувати на змін економіко-правових режимів регулювання. Відносини власності у вітчизняній економіці характеризуються слабкою структурованістю і наявністю значної кількості ретрознак, ознак відсталості і депресивності: «розподіл» форм власності є недосконалим (штучно завищається частка приватної власності), а самі форми власності є негармонізованими й несинхронізованими з рівнем розвитку продуктивних сил;

по-третє, зважаючи на зроблені висновки, сучасні відносини власності можуть бути ідентифіковані як протосистема, або передсистема, адже: а) міни форм власності на ринковій основі не є завершеними й не дійшли позитивних якісних трансформацій; б) взаємодія законодавчо визначених форм власності (публічної, приватної, державної, особистої) не здатна продукувати нові позитивні риси й підтримувати раціональні старі властивості. Напроти, спостерігаються лише кількісно-якісні зміни колишньої соціалістичної моделі відносин привласнення-відчуження, яка переродилася на кланово-олігархічну, яка провокує закріплення старих деформацій й появу нових ретрознак.

Список використаних джерел

1. Лазебник Л.Л. Фінансові та інтеграційні механізми модернізації економіки емерджентного типу: автореф. Дис. д-ра. екон. наук: 08.00.01 / Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Київ, 2010. – 40 с.
2. Яценко Г. Ю. Інноваційний розвиток країн емерджентного типу. Економіст. 2012. № 8. URL: <http://ua-ekonomist.com>. (дата обращения: 18.11.2020).
3. Emerging Economy Report [online] // The Center for Knowledge Societies. 2008. Available from: <http://www.emerging-economy-report.com/>. (дата обращения: 19.11.2020).
4. Mody, A. What is an Emerging Market? IMF Working Paper. 2004. № 177. Available from: <http://cdi.mecon.gov.ar/biblio/docolec/fmi/wp/wp04177.pdf>. (дата обращения: 19.11.2020).
5. Геселева Н.В., Заріцька Н.М. Емерджентні властивості системи. Бізнес Інформ. 2013. №7. С. 93–106.
6. Соскін О. Визначення національної економічної моделі України: порівняльний аналіз можливих альтернатив URL: <http://kibit.com.ua/ru/scientific-centre/articles/?view=301> (дата звернення: 18.11.2020)
7. Рудь Ю.Л. Всеосяжний розвиток як нова модель економічного розвитку національної економіки. Причорноморські економічні студії. 2017. Вип.13–1. С.237–245.
8. Сапич В.І., Сапич Н.М. Становлення національної моделі економічного розвитку України. Механізм регулювання економіки. 2013. №1. С. 78–88.
9. Москаленко О.М. Випереджаючий економічний розвиток: теоретико-інституціональні засади і проблеми реалізації в Україні. Економіка України. 2014. №8(633). С.4–16.
10. Криштоф Н.С. Трансформація економічної моделі розвитку як науково-практична проблема державного управління. Державне управління: теорія та практика. 2015. Вип.1. С.4–11.
11. Папава В.Г. Некрозеконіка постсоветского постиндустриализма и модель экономического развития Грузии и России. Журнал бизнеса и экономики. 2015. Т. 6. №5. С. 976–983. SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2652386> (дата звернення 10.11.2020).
12. Якубовський М.М. Внутрішній ринок як дзеркало проблем української промисловості. Економіка України. 2012. № 8. С. 4–15.
13. Грабовський С. Україна капіталістична чи феодальна? URL: <https://tyzhden.ua/Politics/23356> (дата звернення 19.11.2020).
14. Alderson A.S. Deindustrialization. International Encyclopedia of Economic Sociology / eds. J. Beckert, M. Zafirovski. L.; N. Y.: Routledge. 2011. P. 138–140.

15. Арсеенко А., Петрушина Т. США и Украина: сценарии деиндустриализации. Социология: теория, методы, маркетинг. 2014. № 2. С. 23–47.

16. Аггарне Алан Г., Шинада Наоки. Зомбі-фірми та економічна стагнація в Японії. Міжнародна економіка та економічна політика. 2005. Вип. 2. № 4 С. 363–381.

17. Бодрунов С.Д. Государство и технологическая революция: политэкономический взгляд. Экономическое возрождение России. 2019. № 3 (61). С. 7–14.

18. Клим Н. До питання про природу та класифікацію послуг. Вісник Львівського університету. Серія «Економіка». Випуск 37. С.543–546.

19. Бузгалин А.В., Колганов А.И. Политическая экономия и экономическая политика. Рынок. Капитал. Общество. Terraeconomica. 2016. Том16. №1. С.27–47.

20. Гриценко А.А. Сучасна криза у контексті логіки соціально-економічного розвитку. Економіка України. 2015. № 6(643). С. 18–36.

21. Пасхавер О.Й. Головне, що Україні доводить-ся таке долати уже не вперше. Електронна газета «Ukrinform» URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2186716-akou-mae-but-i-nova-model-ukrainskoi-ekonomiki.html> (дата звернення 19.11.2020).

22. Буровой М. Великая инволюция: реакция России. URL: <http://ecsocman.hse.ru/text/16212715/> (дата звернення 20.11.2020).

23. Следзь С., Башта В. Консервация бедности. URL: http://www.ukrrudprom.com/digest/Konservatsiya_bednosti.html (дата звернення 20.11.2020).

References

1. Lazebnyk L.L. Finansovi ta intehratsiini mekhanizmy modernizatsii ekonomiky emerdzhentnoho typu: avtoref. dys....d-ra. ekon. nauk: 08.00.01/Kyivskiy natsionalnyi universytet im. T. Shevchenka. Kyiv, 2010. – 40 s.

2. Iatsenko H.Yu. Innovatsiyni rozvytok krayin emerdzhentnoho typu. Ekonomist. 2012. № 8. URL: <http://ua-ekonomist.com>. (data obrashcheniya: 18.11.2020).

3. Emerging Economy Report [online] // The Center for Knowledge Societies. 2008. Available from: <http://www.emerging-economy-report.com/>. (data obrashcheniya: 19.11.2020).

4. Mody A. What Is an Emerging Market? IMF Working Paper. 2004. № 177. Available from: <http://cdi.mecon.gov.ar/biblio/docolec/fmi/wp/wp04177.pdf>. (data obrashcheniya: 19.11.2020).

5. Heseleva N.V., Zaritska N.M. Emerdzhentni vlasty-vosti systemy. Biznes Inform. 2013. № 7. S. 93–106.

6. Soskin O. Vyznachennia natsionalnoi ekonomichnoi modeli Ukrainy: porivnialnyi analiz mozhyvykh alternatyv URL: <http://kibit.com.ua/ru/scientific-centre/articles/?view=301> (data zvernennia: 18.11.2020)

7. Rud Yu.L. Vseosiazhnyi rozvytok yak nova model ekonomichnoho rozvytku natsionalnoi ekonomiky. Prychornomorski ekonomichni studii. 2017. Vyp.13–1. S.237–245.

8. Sapych V.I., Sapych N.M. Stanovlennia natsionalnoi modeli ekonomichnoho rozvytku Ukrainy. Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky. 2013. № 1. S. 78–88.

9. Moskalenko O.M. Vyperedzhaiuchy ekonomichni rozvytok: teoretyko-instytutsionalni zasady i problemy realizatsii v Ukrainy. Ekonomika Ukrainy. 2014. № 8(633). S.4–16.

10. Kryshtof N.S. Transformatsiia ekonomichnoi modeli rozvytku yak naukovo-praktychna problema derzhavnoho upravlinnia. Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka. 2015. Vyp.1. S.4–11.

11. Papava V.H. Nekroekonomyka postsovetskoho postyndustryalizma y model ekonomicheskoho rozvytia Hruzyy y Rosyy. Zhurnal byznosa y ekonomiky. 2015. T. 6. № 5. S. 976–983. SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2652386> (data zvernennia 10.11.2020).

12. Iakubovskiy M. M. Vnutrishnii rynek yak dzerkalo problem ukrainskoi promyslovosti. Ekonomika Ukrainy. 2012. № 8. S. 4–15.

13. Hrabovski S. Ukraina kapitalistychna chy feodalna? URL: <https://tyzhden.ua/Politics/23356> (data zvernennia 19.11.2020).

14. Alderson A.S. Deindustrialization. International Encyclopedia of Economic Sociology / eds. J. Beckert, M. Zafirovski. L.; N. Y.: Routledge. 2011. P. 138–140.

15. Arseenko A., Petrushyna T. SShA y Ukrayna: stsenaryy deyndustryalizatsyy. Sotsyolohiya: teoriya, metody, marketynh. 2014. № 2. S. 23–47.

16. Ahearne Alan H., Shynada Naoky. Zombi-firmy ta ekonomichna stahnatsiia v Yaponii. Mizhнародna ekonomika ta ekonomichna polityka. 2005. Vyp. 2. № 4 S. 363–381.

17. Bodrunov S.D. Hosudarstvo y tekhnolohyckaia revoliutsyia: polyekonomicheskyy vzghliad. Ekonomicheskoe vozrozhdenye Rosyy. 2019. № 3 (61). S. 7–14.

18. Klym N. Do pytannia pro pryrodu ta klasyfikatsiiu posluh. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia «Ekonomika». Vypusk 37. S.543–546.

19. Buzghalyn A.V., Kolhanov A.Y. Polytycheskaia ekonomyia y ekonomicheskaiia polytyka. Rynek. Kapytal. Obshchestvo. Terraeconomica. 2016. Tom16. № 1. S.27–47.

20. Hrytsenko A.A. Suchasna kryza u konteksti lohiky sotsialno-ekonomichnoho rozvytku. Ekonomika Ukrainy. 2015. № 6(643). S. 18–36.

21. Paskhaver O.I. Holovne, shcho Ukraini dovodytsia take dolaty uzhe ne vpershe. Elektronna hazeta «Ukrinform» URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2186716-akou-mae-buti-nova-model-ukrainskoi-ekonomiki.html> (data zvernennia 19.11.2020).

22. Burovoi M. Velykaia ynvoliutsyia: reaktsyia Rossyy. URL: <http://ecsocman.hse.ru/text/16212715/> (data zvernennia 20.11.2020).

23. Sledz S., Bashta V. Konservatsyia bednosti. URL: http://www.ukrrudprom.com/digest/Konservatsiya_bednosti.html (data zvernennia 20.11.2020).

Дані про автора

Овечкіна Олена Андріївна,

к.е.н., Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Данные об авторе

Овечкина Елена Андреевна,

к.э.н., Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля

Data about author

Olena Ovechkina,

PhD in Economics, Associate Professor, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University